

VELAYET DAVALARINDA ÇOCUKLARIN DURUŞMA SALONUNDA DİNLENMESİNE İLİŞKİN HÂKİM, AVUKAT VE UZMAN GÖRÜŞLERİ

Umut Haydar COŞKUN⁹⁵³ , Ayşe Dolunay SARICA⁹⁵⁴ , Yeliz COŞKUN⁹⁵⁵

ÖZET

“Çocuğun üstün yararı” varsayımı gerekçesine dayanılarak, Yargıtay içtihatları aile mahkemelerinde idrak çağını yedi olarak kabul etmiş ve 2017 yılından bu yana aile mahkemelerinde sekiz yaşından gün almış çocukların hâkimler tarafından dinlenmesi uygulaması başlatılmıştır. Gelişim alanyazını ise, çekişmeli davalarda bireyin doğru kararlar almasını sağlayan soyut düşünme yetisinin 12-14 yaşlarda belirli bir aşamaya geldiğine ve her bireyde farklı bir gelişim seyri izlediğine dair bulgulara işaret etmektedir. Bu çerçevede yeni uygulamanın, gerçekten de çocuğun üstün yararı ilkesine hizmet edip etmediğine dair bilimsel sonuçlara gereksinim olduğu düşünülmüş ve aile mahkemelerinde görev yapan alan çalışanlarının gözlem ve görüşlerine başvurmanın verimli sonuçlar ortaya koyacağına inanılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı, sekiz yaşından gün alan çocukların aile mahkemelerinde dinlenmeleri uygulamasına yönelik hâkim, avukat ve aile mahkemesi uzmanlarının görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırma, nitel araştırma modellerinden betimsel yöntem şeklinde desenlenmiştir. Her gruptan 15 olmak üzere İzmir Adliyesi Aile Mahkemelerinde görev yapan toplam 45 hâkim, avukat ve aile mahkemesi uzmanıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş, elde edilen dökümler tümevarımsal analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Analizlerden üç ana tema ortaya çıkmıştır: (1) yeni uygulamanın sürece getirileri, (2) yeni uygulamanın bireyler üzerindeki etkileri, (3) yeni uygulamaya ilişkin genel değerlendirme ve öneriler. Katılımcıların büyük çoğunluğu yeni uygulamanın iş yükünü artırdığı ve zaman kaybına yol açtığını, süreçte en yoğun yıprananların çocuklar olduğunu, aynı zamanda ailelerin de birtakım güçlüklerle karşılaştığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar ayrıca çocuk dinleme yaşının sekize çekilmesinin de doğru bir uygulama olmadığını vurgulamışlardır.

---

953 İzmir Adliyesi, 9. Aile Mahkemesi, Pedagog, (uhcoskun@hotmail.com) <https://orcid.org/0000-0002-0892-8175>.

954 Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Doç. Dr. (dolunaysarica@gmail.com) <http://orcid.org/0000-0003-3626-9469>

955 İzmir Adliyesi 12. Aile Mahkemesi, Pedagog, (uysalyeliz5@hotmail.com) <https://orcid.org/0000-0002-1807-6113>

Katılımcıların önerileri ise, eski sistemin yeniye kıyasla daha işlevsel olduğu yönündedir. Bu bulgular doğrultusunda, yeni uygulamanın revize edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Aile mahkemesi, Yargıtay İçtihatları, Velayet, İdrak Çağı*

JUDGE, LAWYER AND SPECIALİST OPINIONS ON CHILD HEARING IN CUSTODY LAWSUITS

SUMMARY

Beginning in 2017, based on the assumption of “the child’s best interest”, The Court of Appeals case law stated the age of perception in family courts be considered seven. Since then Turkish family courts have begun to hear children aged seven and over. Child development research however, has confirmed that abstract thinking in complex situations develops around the ages of 12-14. Therefore, the age of perception criterion in the 2017 trend calls for evidence on whether it is truly to the child’s best interest and the opinions of related professionals may be one of the best ways to investigate the situation in hand. Thus the aim of this study was to investigate the views of judges, lawyers and family court specialists regarding the hearing of children aged seven in family courts. The qualitative study included semi-structured interviews with a total of 45 participants (15 judges, 15 lawyers and 15 family court specialists) working in Izmir family courts. Three themes emerged as a result of deductive analysis conducted by the first and second authors: (1) the effects of the 2017 trend on family court cases, (2) the effects of the 2017 trend on related persons, and (3) recommendations for the 2017 trend. The results generally yielded opposing beliefs against the 2017 trend, including: an increase in the workload, loss of time, children being the first ones to go through the negative consequences and families having to face many difficulties. The participants also claimed that the age criterion for child hearing was an ineffective practice. Their recommendations were parallel to these beliefs, stating that the practice prior to 2017 was much more effective for all parties. Based on these findings, the authors concluded that the 2017 trend in family courts be revised.

Key Words: *Family court, Court of Appeals Case Law, Custody, Age of Perception.*

I. GİRİŞ

Aile, tarihin ilk aşamalarından bu zamana kadar uzanan köklü bir kurum olmasına karşın, toplumsal değişimler, hukuki düzenlemeler ve sosyal yaşamı etkileyen tüm etmenlerden etkilenebilmekte, süre giden bir değişim döngüsü içerisinde yer almaktadır. Aile kurumu ile ilgili yaşanan bu değişim döngüsü sürecinden aile hukuku da doğrudan etkilenmekte, günümüzde aile içi uyuşmazlık konuları hızla artmakta ve hızla farklılaşmaktadır.⁹⁵⁶ Aile kurumunda ortaya çıkan söz konusu değişimlere yanıt vermeyi amaçlayan ve anayasal olarak aile birliğinin korunması hususunda önlem alma sorumluluğu bulunan Türkiye Cumhuriyeti; Türk Medeni Kanunu, Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine İlişkin Kanun, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddeti Önlenmesine Dair Kanun ve Çocuk Koruma Kanunu gibi kanunlar düzenlemiştir. Diğer bir deyişle Türkiye Cumhuriyeti, mahkemeler aracılığıyla ailelerin gereksinimlerine yanıt vermeyi ve anayasal sorumluluğunu yerine getirmeyi hedeflemektedir.⁹⁵⁷

Aile kurumundaki değişimler ve aile uzlaşmazlıklarındaki niteliksel ve niceliksel artışın etkisiyle Aile Mahkemeleri'nin kurulması yargı süreci açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Son olarak 2003 yılında yayınlanan 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine İlişkin Kanun'la aile ile ilgili davalar, tercihen aile hukuku alanında lisansüstü eğitim almış, evli ve çocuklu aile mahkemesi hâkimleri tarafından yürütülmeye başlanmıştır. 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine İlişkin Kanun ile ilgili bir diğer dönüm noktası aile mahkemelerinde tercihen evli, çocuklu ve aileler ile ilgili lisansüstü eğitim almış pedagoğ, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının yer almasıdır. İlgili kanun ile atanan mahkeme uzmanlarından tüm dava sürecinde, davaya dâhil olan çocuklara eşlik etmeleri, çocuğun örselenmeden ya da mümkün olduğu kadar az zarar görerek yargı sisteminin dışına çıkmalarını

---

956 **Erbay, Ercüment / Gök, Fulya Akgül / Kardeş, Tuba Yüceer:** Aile Mahkemelerine Başvuran ve Boşanma Sürecinde Olan Ailelerin Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2015, 19.1: 139-154. Ayrıca bkz. **Erdem, Mehmet:** Aile Hukuku, Seçkin, İstanbul 2018, **Meşe, İlknur:** Sosyal Değişim Sürecinde Aile ve Kadın, in Elmas, Nazım (Ed.), Kadın ve Aile Hayatı, Pegem Yayınları, Ankara 2017, **Özcan, Cem:** Fransız Hukukunda Aile Arabuluculuğu. Journal of Judgments by the Court of Jurisdictional Disputes/Uyumsuzluk Mahkemesi Dergisi, 2017, 9, 383-396, **Ünal, Fatma:** Aile Eğitiminde Ebeveyn Hakları ile ilgili Yasalar ve Etik Kurallar, in Temel, Zeynep Fulya (Ed.), Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları, Anı Yayıncılık, Ankara 2015.

957 **Filiz, Orhan:** Türkiye'de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2011, 25.25: 73-96. Ayrıca bkz. **Günay-İnan, Esra:** "Aile Hukukunda Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri" Adalet Yayınevi, Ankara 2018, **Özel, Çağlar/ Tatar, Erol:** Aile Mahkemelerinin Yapısı ve Kararları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. Sosyoekonomi, 2008, 1: 49- 88, **Ünal,** s. 116.

sağlamaları beklenmektedir. Bu yanıyla uzmanların aile mahkemelerinde çalışmalarının ve aile mahkemesi hâkimleri ile koordine bir çalışma yürütmelerinin çocuk merkezli bir uygulama olduğu söylenebilir.⁹⁵⁸

Aile mahkemeleri uzmanları genellikle boşanma, velayetin değiştirilmesi, kişisel ilişkinin düzenlenmesi, evlat edinme ve evliliğe izin dosyalarında görev almaktadır. Uzmanlardan, boşanma davalarında tarafların evlilik birlikteliği durumunu ve sulh imkânını değerlendirmeleri, tarafların 18 yaşının altında çocukları varsa, çocuğun velayetinin kime verileceği ve diğer ebeveyn ile kişisel ilişkinin nasıl düzenleneceği hususunda görüş bildirmeleri beklenmekteyken, velayetin değiştirilmesi davalarında çocuğun velayetinin bulunduğu ebeveyninden alınıp diğer ebeveynine verilmesinin uygun olup olmadığını değerlendirmeleri beklenmektedir. Kişisel ilişki davalarında çocuğun velayetinin bulunmadığı ebeveyni ile hangi süre zarfında görüşeceklerini değerlendirmeleri, evlat edinme davalarında ise evlat edinme talebinde bulunan tarafların ve evlat edinilmesi talep edilen çocuğun uygunluğunu değerlendirmeleri istenmektedir. Uzmanlardan bu amaçlar doğrultusunda çocuklarla, çocukların ebeveynleriyle ya da ilgili diğerleriyle görüşme yapmaları, okul ve sosyal çevre incelemeleri gerçekleştirmeleri, son olarak da yazılı bir rapor şeklinde görüşlerini beyan etmeleri talep edilmektedir.⁹⁵⁹

Aile mahkemelerinin kurulması ve uzmanların aile mahkemelerinde görev almasıyla birlikte çocukların aile mahkemesi duruşmasında hâkim tarafından dinlenme uygulaması büyük ölçüde son bulmuş, bu uygulamanın yerine aile mahkemesi uzmanı tarafından çocuğun ev, okul ve sosyal çevre incelemelerinin yapıldığı, duruşma ortamından bağımsız bir ortamda kapsamlı ve düzeyine uygun olarak dinlendiği, ebeveynleri ve çevresindeki diğerleriyle de görüşülerek daha kapsamlı bir değerlendirmenin yapıldığı yeni bir uygulamaya geçilmiştir. Bu yeni uygulamayla, uzmanlar bir yandan bilimsel bir yaklaşım çerçevesinde çocuğun velayeti gibi konularda mahkeme sürecine katkı sunarken, diğer yandan ailenin ve çocuğun korunmasına yönelik koruyucu ve destekleyici önlemler önerebilmektedir.⁹⁶⁰

---

958 **Özel / Tatar**, s. 84. Ayrıca bkz. **Altındağ, Özgür. / Sağlam, Mehmet**: Boşanma Sürecinde Çocukların Haklarının Belirlenmesi ve Korunmasında Aile Mahkemesi Uzmanlarının Rol ve İşlevleri, Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı, Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, Ankara 2012.

959 **Ardıç, Oğuzhan**: Medeni Hukuk. Seçkin Yayınevi, Ankara 2008. Ayrıca bkz. **Altındağ / Sağlam**, s. 427.

960 **Altındağ / Sağlam**, s. 431. Ayrıca bkz. **Buz, Sema / Düzyurt, Kübra. / Sağlam, Mehmet**: Aile Mahkemesinde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Sosyal İnceleme Raporlarına İlişkin Değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi Örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet, 2015, 26.2: 7-30, **Filiz**, s. 74, **Kılıç, Çiğdem**: Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Uzmanların Hizmet İçi Eğitim İhtiyacı. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(2), 2013, 14.2: 273-290, **Özel / Tatar**, s. 59.

Aile mahkemesi hâkimlerinin büyük çoğunluğu tarafından tercih edilen çocuğun uzman tarafından dinlenmesi ve ailesi, evi, okulu, sosyal çevresi göz önüne alınarak kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi uygulaması Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin içtihatları doğrultusunda yeni bir sürece girmiştir. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 2017/3117 Esas ve 2018/1278 Karar, 2017/226 Esas ve 2017/1180 Karar, 2017/399 Esas ve 2017/1406 Karar, 2017/371 Esas ve 2017/2508 Karar numaralı içtihatlarında sekiz yaşından itibaren çocukların idrak çağında olduğu, bu çocukların Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesine ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin 3. ve 6. maddelerine göre kendilerini ilgilendiren davalarda söz hakkına sahip olduğu, bu nedenle duruşmada mahkeme hâkimi tarafından dinlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu içtihatlar doğrultusunda aile mahkemeleri hâkimleri sekiz yaşından gün alan çocukları duruşma salonunda dinlemeye başlamıştır.

Türkiye alanyazını, aile mahkemelerinde çocukların duruşma salonunda dinlenmesinin çocuklar ve aileleri üzerinde doğurabileceği sonuçlara ilişkin herhangi bir araştırmaya işaret etmemektedir. Dolayısıyla çocuğun üstün yararına olduğu iddia edilen söz konusu uygulamanın, gerçekten de bu görüşe hizmet edip etmediğine dair bilimsel sonuçlara gereksinim olduğu düşünülmüştür. Yürürlükte olan uygulamanın, bizzat merkezinde olanlar tarafından değerlendirilmesinin, çocukların iyilik halinin gözetilmesi kapsamında adalet sistemimize yol gösterici olacağına inanılmıştır ve bu noktadan hareketle hâkim, avukat ve uzmanların görüşlerine başvurulması planlanmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın amacını, sekiz yaşından gün alan çocukların velayet davalarında mahkeme tarafından doğrudan dinlenmeleri uygulamasına yönelik hâkim, avukat ve uzmanların görüşlerinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Hâkimler, avukatlar ve aile mahkemesi uzmanlarının, velayet davalarındaki yeni uygulamanın mahkeme sürecine etkilerine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Hâkimler, avukatlar ve aile mahkemesi uzmanlarının, velayet davalarındaki yeni uygulamanın ilgili bireyler üzerinde yarattığı etkilere ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Hâkimler, avukatlar ve aile mahkemesi uzmanlarının, velayet davalarındaki yeni uygulamanın iyileştirilmesine ilişkin önerileri nelerdir?

II. YÖNTEM

Bu araştırmada, bir konuda katılımcı görüşlerine kapsamlı olarak ulaşmada en etkili modeller arasında yer alan nitel araştırma modellerinden betimsel yöntem tercih edilmiştir.⁹⁶¹

A. ÇALIŞMA GRUPLARI

Araştırmanın çalışma grubu, İzmir Adliyesi'nde görev yapan 15 hâkim, İzmir Barosu'na kayıtlı olan 15 avukat ve 15 Aile Mahkemesi uzmanı olmak üzere toplam 45 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		Hâkim		Avukat		Uzman	
		f	%	f	%	f	%
Yaş	26-35	1	6.7	5	33.3	5	33.3
	36-45	-	-	9	60	9	60
	46 - ...	14	93.3	1	6.7	1	6.7
Cinsiyet	Erkek	3	20	6	40	5	33.3
	Kadın	12	80	9	60	10	66.6
Aile mahkemesinde görev süresi (yıl)	0-5	7	46.7	6	40	4	26.7
	6-10	5	33.3	6	40	6	40
	11-15	3	20	3	20	5	33.3

961 Glesne, Corrine / Peshkin, Alan: Becoming Qualitative Researchers. White Plains, New York 1992. Ayrıca bkz. Miles, Matthew / Huberman, Micheal: Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook. SAGE, Londra 1994, Şimşek, Hasan / Yıldırım, Ali: Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.

B. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen kapsamlı alanyazın taramasında, araştırma sorularının yanıtlanmasında kullanılacak herhangi bir ölçme aracına rastlanamamıştır. Bu gerekçe doğrultusunda araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen Hâkim, Avukat ve Uzman Görüşme Formları ile toplanmıştır. Katılımcıların yaş, cinsiyet ve görevdeki sürelerine ilişkin bilgiler, görüşmelerin başında katılımcılara sorularak her görüşme formunun üst bölümüne eklenen ilgili kutucuklara yazılarak elde edilmiştir. Gizlilik prensibi dikkate alınarak, katılımcılardan isim ve adres gibi kişisel bilgiler talep edilmemiştir.

1. Hâkim Görüşme Formu

Yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan form ilk olarak aile mahkemesinde çalışan bir hâkim ile psikolojik danışmanlık alanında doktora eğitimini tamamlamış bir aile mahkemesi uzmanı tarafından yüz ve kapsam geçerliği bakımından değerlendirilmiş ve geribildirimler doğrultusunda formun altı soruluk son hali elde edilmiştir. Form bu haliyle, aile mahkemesi geçmişi olan bir hâkimle denenmiş, formda herhangi bir sorun gözlenmemiştir.

2. Avukat Görüşme Formu

Beş sorudan oluşan bu form, ilk aşamada İzmir barosuna kayıtlı olarak avukatlık yapan ve sıklıkla aile mahkemesinde çalışan bir avukata ve psikolojik danışmanlık alanında doktorasını tamamlayan bir aile mahkemesi uzmanına gönderilmiş ve bu uzmanlar tarafından yüz ve kapsam geçerliği boyutlarında değerlendirilmiştir. Geribildirimler ışığında revize edilen form, aile mahkemesinde sıklıkla dosyası bulunan bir avukat ile pilot uygulamaya tabi tutulmuş ve ikinci bir revizyonla son haline kavuşmuştur.

3. Uzman Görüşme Formu

Yine araştırmacılar tarafından oluşturulan bu görüşme formunun ilk hali, psikolojik danışmanlık alanında doktor öğretim üyesi olan bir akademisyene ve psikolojik danışmanlık alanında doktora eğitimini tamamlayan bir aile mahkemesi uzmanına gönderilerek yüz ve kapsam

geçerliği bakımından sınıranmıştır. Geribildirimler doğrultusunda ikinci kez düzenlenen formun bir aile mahkemesi uzmanıyla gerçekleştirilen pilot uygulaması sonrasında forma son hali verilmiştir. Uzman görüş formu toplam altı maddeden oluşmaktadır.

C. SÜREÇ VE VERİLERİN ANALİZİ

T.C. Adalet Bakanlığı Hâkimler ve Savcılar Kurulu ile Personel Genel Müdürlüğü'nden gerekli izinlerin alınmasıyla birlikte, katılımcılara telefon yoluyla ulaşılarak görüşme talep edilmiş ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan toplam 45 hâkim, avukat ve aile mahkemesi uzmanıyla 2019 Şubat ayı içerisinde birinci araştırmacı tarafından yüz yüze bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında Hâkimler ve Savcılar Kurulu talepleri doğrultusunda ses ve görüntü kaydı alınamamış, görüşmelerde yardımcı görüşmeci olarak üçüncü araştırmacı bulunmuştur. Her iki araştırmacı, katılımcıların yanıtlarını görüşme esnasında not almış ve görüşmeler sonrasında iki grup not karşılaştırılarak, verilerin geçerliği ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Tüm görüşmeler İzmir Adliyesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerin tamamlanmasıyla birlikte veriler Betimsel Veri İndeksi formatına uygun olarak Word 2003 dosyasına aktarılmış ve birinci ve ikinci araştırmacı tarafından bağımsız olarak analiz edilmiştir. Katılımcıların kimlik bilgilerinin gizli tutulması amacıyla Betimsel Veri İndeksi'ne aktarılan verilerde tüm katılımcılar için kodlar kullanılmıştır (Örneğin H4, görüşülen dördüncü hâkimi ifade etmiştir).

Veriler tümevarımsal içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Araştırmacılar bu aşamada, verileri detaylı okuyup Betimsel Veri İndeksi'nde yer alan ilgili sütunlara görüşlerini yazmışlar ve bu görüşler çerçevesinde kategoriler ve temalar oluşturmuşlardır. Bağımsız analizlerden elde edilen iki grup bulgu, birinci ve ikinci araştırmacı tarafından karşılaştırılmış ve 0.84 düzeyinde gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı elde edilmiştir. Güvenirlik katsayısı görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı X 100 formülüyle hesaplanmış ve elde edilen oranın, bulguların güvenilir olduğunu göstermiştir. ⁹⁶²

Üç katılımcı gruptan (hâkimler, avukatlar ve uzmanlar) elde edilen kategorilerin gruplar arasında binişiklikler gösterdiği gözlenmiş, bu nedenle üç veri grubu ortak analiz edilerek üç ana temaya ulaşılmıştır.

---

962 Miles / Huberman, s. 48.

III. BULGULAR

Verilerin analizi, 45 katılımcıdan elde edilen verilerin üç temada toplandığını göstermiştir. Bu temalar "Yargıtay içtihatları sonrası uygulamanın sürece getirileri", "Yargıtay içtihatları sonrası uygulamanın bireyler üzerindeki etkileri" ve "Yargıtay içtihatları sonrası uygulamaya yönelik genel değerlendirme ve öneriler" olmak üzere farklı başlıklar altında sunulmuştur.

A. TEMA 1. YARGITAY İÇTİHATLARI SONRASI UYGULAMANIN SÜRECE GETİRİLERİ

Katılımcılar, Yargıtay içtihatları öncesindeki tercihlerini dile getirirken 12 hâkim, uzman tarafından hazırlanan ev ve sosyal inceleme raporunu yeterli gördüklerini, üçü ise bu raporla birlikte çocuğu da mahkeme salonunda dinlediklerini belirtmişlerdir. Avukatların 12'si de rapor dışında çocuğun duruşma salonunda dinlenmesi gibi bir talepte bulunmadıklarını, üçü ise çocuğun dinlenmesini talep ettiklerini ifade etmişlerdir. Son olarak 10 uzman, bağlı buldukları hâkimlerinin raporla yetindiklerini, ikisi çocuğu uzman ile birlikte nadiren de olsa duruşma salonunda dinlediğini ve diğer ikisi ise hâkimlerinin yine mağdurun yanında uzman olmak koşuluyla çocuğu dinlemeyi tercih ettiklerini açıklamışlardır. Önceki uygulamadaki genel eğilimlerin bu özetleri doğrultusunda, katılımcılar, yeni uygulamanın başlatılmasıyla birlikte yargı aşamasında meydana gelen birtakım değişikliklerden söz etmişlerdir. Tablo 3'te bu temadan elde edilen görüşlerin frekans ve yüzde dağılımları yer almaktadır.

Tablo 2. *Yargıtay İçtihatları Sonrası Uygulamanın Sürece Getirilerine İlişkin Görüşler*

Görüş	f
Hâkimlerin yeni tedbirlere başvurmak durumunda kalmaları (çocuğun beyanı esnasında salonu boşaltma, soruları uygun dil kullanarak sormaya çalışma, cübbe çıkartma, duruşmayı adliyenin nispeten boş olduğu saatlerde yürütme, Adli Görüşme Odası uygulaması talep etme)	36
Yeni uygulamanın süreci herhangi bir şekilde etkilememesi	16
Çocuğun uzman görüş raporundaki beyanlarını tekrar etmesi	12

Uzmanın, acil duruşma çağrılarında süregiden görüşmelerine ara vermek durumunda kalması	9
Yargı sürecinin gereksiz uzaması	7
Yeni uygulamanın, hâkimin daha sağlıklı kararlar almasını desteklemesi	6
İş yükünün artması	4
Toplam görüş sayısı	90

Tablo 2’de de görüldüğü gibi, katılımcıların %35.56’sı (n=16), yeni uygulamanın süreçte herhangi bir değişikliğe neden olmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Bununla birlikte diğerlerinin çeşitli olumlu ya da olumsuz değişimleri ifade ettikleri dikkat çekmektedir. Bunlar arasında en sık belirtilen değişiklik, hâkimlerin çocukları dinlerken başvurmak durumunda oldukları bazı stratejilerdir. Bu kategori altında 14 hâkimin salonu boşalttırarak çocuğu dinlemeyi uygun bulması, 12 hâkimin çocuğu rencide etmeyecek uygun bir dil kullanmaya özen göstermesi, dört hâkimin çocuğun tedirgin olmaması adına cübbesini çıkartarak duruşmayı yürütmesi, dört hâkimin adli görüşme uygulaması talep etmesi ve ikisinin duruşma saatlerini adliyenin nispeten boş olduğu saatlere yerleştirmesi türünde uygulamalar sayılabilir. Bu gibi uygulamalar, hâkimlerin çocukların iyilikleri adına bireysel çabalar sarf ettiklerini düşündürmektedir. Bununla birlikte, dört hâkimin, yeni uygulamanın iş yükünü artırdığını, yedi avukatın ise sürecin gereksiz yere uzadığını belirtmeleri dikkat çekmiştir. Uzmanların %80’i de (n=12), hâkim ve avukatlara paralel olarak, çocukların duruşma salonunda dinlenmelerinin, hazırladıkları raporun yersiz tekrarından öte bir uygulama olmadığını belirtmişlerdir. Buna ek olarak dokuz uzman, kendilerine yapılan acil duruşma çağrılarının artmasıyla, yürütmekte oldukları çocuk görüşmelerini bölmek durumunda kaldıklarından ve bunun da görüşülen çocuğu olumsuz etkilediğinden yakınmışlardır. Özetle, üç katılımcı grupta yer alanların önemli bir yüzdesinin yeni uygulamanın olumsuz getirilerine işaret ettikleri gözlenmiştir.

B. TEMA 2. YARGITAY İÇTİHATLARI SONRASI UYGULAMANIN BİREYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Verilerden elde edilen ikinci tema, katılımcıların, yeni uygulamanın süreçte yer alan bireyler üzerindeki duygusal etkilerine ilişkin görüşleri içermektedir. Hâkimler, aileler ve çocuklara ilişkin etkilerin belirlendiği bu temada yer alan kategoriler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Yargıtay İçtihatları Sonrası Uygulamanın Bireyler Üzerindeki Etkilerine İlişkin Görüşler

Görüş	f
Çocukların adliye ortamına gelmekteki isteksizlikleri	21
Ailelerin, hâkim talepleri doğrultusunda ancak kendi istekleri dışında çocuklarını duruşma salonuna getirmek zorunda kalmaları	13
Çocuk dinlemenin hâkimlerde olumsuz duygular yaratması	7
Çocuğun aile bireylerinin etkisi altında ifade vermesi	5
Çocuğun hâkim karşısında tercih yapmada zorlanması	5
Toplam görüş sayısı	51

Tablo 3'te görüldüğü üzere, katılımcıların yeni uygulamanın hâkimler, aileler ve çocuklar üzerinde birtakım olumsuz etkiler yarattığını düşündükleri görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık yarısı (7 hâkim, 5 avukat ve 9 uzman olmak üzere toplam 21 katılımcı), çocukların duruşmalara katılma konusunda isteksizlik yaşadıklarını gözlemlemişlerdir. Uzmanlar, söz konusu isteksizliği çocukların aileleriyle yaptıkları görüşmelerde fark ettiklerini belirtmişlerdir. Bu gözlemlerle bağlantılı olarak, yedi avukat ve altı uzman (katılımcıların %28.89'u), ailelerin bunun farkında olmalarına karşın, hâkimin, bir diğer deyişle otoritenin taleplerine uyum gösterme zorunluluğu hissederek çocuklarını duruşma salonuna getirmek zorunda kaldıklarını vurgulamışlardır. Beş hâkimin, çocukların ifadelerinden, onların aile bireylerinin etkisi altında ifade verdikleri ve yine hâkim grubundan beş katılımcının çocukların ifade sürecinde karar vermede zorlandıklarına dair gözlemleri, bir anlamda süreç içerisinde çocukların duygusal bağlamda ne derece yıprandıklarını gözler önüne sermektedir. Diğer yandan yedi hâkimin, duruşma salonunda çocuk dinlemenin kendilerinde olumsuz duygular yarattığını belirtmeleri de, ilginç kabul edilebilecek bulgular arasında yer almaktadır.

C. TEMA 3. YARGITAY İÇTİHATLARI SONRASI UYGULAMAYA YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Katılımcılar, Yargıtay içtihatları sonrası yürürlükte olan uygulamanın genel değerlendirmesini de yapmışlar ve çocukların hâkim tarafından dinlenmesi sürecine ilişkin

birtakım önerilerde de bulunmuşlardır. Tablo 4’te, söz konusu değerlendirme ve öneriler yer almaktadır.

Tablo 4. Yargıtay İçtihatları Sonrası Uygulamaya Yönelik Genel Değerlendirme ve Öneriler

Görüş	f
Uzman raporunun karar vermede başvurulacak ölçüt olması	20
Her durumda çocukla ilgili sosyal çevrenin değerlendirildiği raporun olması	9
Çocukların mahkemede dinlenmelerinin etkili bir uygulama olması	7
Çocuğun, uygun fiziksel koşulların sağlanması ve uygun yaşta olması koşuluyla mahkemede dinlenmesi	4
Çocuğun dinlenmesinde yaş ve gelişimsel özelliklerin dikkate alınması	3
Çocuk dinleme yaşı alt sınırının 12 olması	3
Toplam görüş sayısı	46

Tablo 4 genel olarak incelendiğinde, görüşlerin iki ana kategoride toplandığını söylemek mümkündür. İlk kategori, çocukların mahkemede dinlenmesinin uygun olmadığı, bunun yerine uzman tarafından yapılacak çalışmalar sonrasında mahkemeye sunulacak raporun yeterli olduğu görüşünü içermektedir. Sekiz hâkim ve 12 uzmanın dâhil olduğu bu görüşün, avukatlar tarafından destek görmemiş olması dikkate değerdir. Ne var ki avukatların önemli bir yüzdesi (%60), her durumda uzman tarafından ev, okul ve sosyal çevre değerlendirmesinin yapılması görüşünü öne sürmüştür. İkinci kategoriyi oluşturan görüş ise, çocukların duruşmalarda hâkim tarafından dinlenmesi yönündedir ancak bu görüşü savunan bazı katılımcılar, bunun birtakım koşulların sağlanması durumunda yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Buna göre üç hâkim, üç avukat ve bir uzman kararın doğruluğunu koşulsuz savunurken, dört hâkim uygun fiziksel koşulların sağlanması (neler olduğunu belirtmemişlerdir) ve dinlenme yaşının artırılması koşullarıyla çocuk dinlemenin uygun olabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca üç avukat çocukların yaş ve gelişimsel özelliklerinin dikkate alınarak dinlenmelerinin, üç uzman ise çocukların duruşma salonunda dinlenme yaşlarının minimum 12 olmasının doğru yaklaşımlar olduğunu ifade etmişlerdir.

IV. TARTIŞMA VE SONUÇ

2017’de yürürlüğe giren ve sekiz yaşından gün alan çocukların aile mahkemelerinde dinlenmelerini öngören Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 2017/3117 Esas ve 2018/1278 Karar, 2017/226 Esas ve 2017/1180 Karar, 2017/399 Esas ve 2017/1406 Karar, 2017/371 Esas ve 2017/2508 Karar numaralı içtihatlarının pratikte ne gibi sonuçlar doğurduğuna yönelik gerçekleştirilen bu araştırmada, söz konusu uygulamanın hâkim, avukat ve aile mahkemesi uzmanı görüşlerine göre birtakım sakıncaları olduğu sonucunu çıkartmak mümkün görünmektedir. Uygulamanın doğrudan içinde olan bu meslek mensupları, kendilerine dair belirttikleri güçlükleri açıklamanın yanında, süreçte yer alan çocuklar ve ailelerin de örselendiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcı görüşlerinin toplandığı ilk tema, yeni uygulamayla birlikte süreçte nelerin değiştiğini içermiştir. Bu konuya ilişkin elde edilen toplam 90 yanıtın %75.56’sı (n=68), yeni uygulamanın yargı sürecini olumsuz etkilediği yönündedir. Her üç grupta yer alan katılımcılar, bu uygulamayla iş yükünün artması ve sürecin yersiz uzaması gerekçelerini öne sürmüşlerdir. Örneğin hâkimler, daha küçük yaştaki çocukları mahkeme salonunda dinlemeye başladıklarından bu yana gerçekleştirdikleri kişisel düzenlemelerden söz etmişlerdir. 36 yanıtın belirlendiği bu kategoride hâkimler, cübbe çıkartma, çocuğa daha uygun bir dille yaklaşma, çocuğu yalnız dinleyebilmek için salonu boşalttırma ve duruşmayı adliyenin nispeten boş olduğu saatlerde yürütme gibi uygulamalar yapmak durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bir hâkim, yaşadığı söz konusu güçlüğü şu sözlerle ifade etmiştir:

“İş yükünde artış oldu. Mesela dosyalarda tanık varsa, o gün çocuk çağırmıyorum. Tek tek o günkü dosyalara bakmam gerekiyor. Bazen de öğleden sonra, daha geç bir saatte çocuğu çağırıyorum. Çocuğun zarar görmemesi adına çok zaman ayırıyorum. Çalışma koşulları ve adliye şartları çok zorlayıcı. Çocuklara uygun bir şey yok burada.” (H5).

Ayrıca dört hâkim, Adli Görüşme Odası (AGO) talep ettiğini ancak adliyede yalnızca bir AGO olmasından dolayı bu hizmetten yararlanamadıklarını ifade etmiştir. Çocuğun iyilik halini gözetmek adına bu tür uygulamalara başvuran hâkimlerin olduğunu bilmek, elbette yüz güldürücüdür. Ne var ki, bu noktada şunları sorgulamak doğru olacaktır: (1) bu tür inisiyatifler hâkimlerin görev ve sorumlulukları arasında sayılmalı mıdır? (2) sayılmalı ise, hâkimler bu tür düzenlemelere başvurmak üzere hizmet içi eğitim almışlar mıdır? (3) bu tür tedbirlere başvurmeyen bir hâkimle karşılaşan çocuğun ve ailesinin iyilik halinden söz edilebilir mi? Bu üç tartışma noktasından çıkarılması gereken sonuç, çocukların dinlendiği tüm aile mahkemesi davalarında bu tür tedbirlerin her hâkim tarafından alınması gereğidir. Bir diğer deyişle, hiçbir çocuğun ve ailesinin farklı hâkimler tarafından farklı süreçlere tabi tutulmaması garanti altına alınmalıdır. Ne var ki,

hâkimler bu tür çocuk dostu uygulamalara ilişkin herhangi bir eğitimden yararlandırılmamaktadırlar. Ayrıca böyle bir eğitim aldıkları takdirde, bunun gerçekten de çocuk adına işe yarayıp yaramadığının belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu tür bir hizmet içi eğitim sağlama ve eğitimin sonuçlarını değerlendirme sürecinin ileriki araştırmalarda ele alınmasını önermek doğru gibi görünmektedir.

Aile mahkemesi uzmanları da, hâkimler gibi, süreçte yaşadıkları güçlüklerden söz etmişlerdir. Uzmanların %60'ı (n=9), yeni uygulamayla birlikte sıklaşan acil duruşma çağrılarının, hâlihazırda yürütmekte oldukları çocuk ve aile görüşmelerini sekteye uğrattığından ve bunun da çocuğu olumsuz etkilediğinden yakınmışlardır. Bir uzman: *“Bazen (bir çocukla) görüşmedeyken duruşma salonuna çağrılıyorum. Görüşmecim ağlıyor olsa bile onu görüşme odasından çıkartıp duruşma salonuna gidiyorum. ... Görüşme daha sonra verimli olmuyor.”* (U15) sözleriyle yeni uygulamanın kendisi ve çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini açık şekilde ortaya koymuştur.

Araştırmanın ikinci teması, yeni uygulamanın çocuklar, aileler ve hâkimler üzerinde yarattığı olumsuz duygusal sonuçları içermektedir. Buna ilişkin hâkim, avukat ve uzman görüşleri, yeni uygulamadan duygusal bağlamda en yoğun etkilenenlerin çocuklar olduğu yönünde birleşmektedir. Katılımcılar, çocukların duruşma ortamına gelmekten rahatsızlık duyduklarını, hâkim huzurunda beyan verirken de ebeveynlerinin etkisinde kalabildiklerini ve velayet konusunda karar vermekte zorlandıklarını gözlemlenmişlerdir. Bir hâkim, durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Genel olarak çocuklar geliyor ama bazen gelmek istemiyorlar. Duruşma salonunda beyan vermek istemiyorlar. Onlarla ilgili sadece rapor alma yoluna gittim. Israrla getirmek istemedim. Çocuk gelmek istemiyorsa, gelmemeli. Bazı aileler duruşma salonunda ve adliyede kavga ediyor. Çocukları anlayabiliyorum” (H9).

Bu durum, çocukların duruşma ortamında olduğu kadar, duruşma öncesi süreçlerde de duygusal yıpranmayla karşı karşıya kaldıklarını düşündürmektedir. Katılımcıların ayrıca, ailelerin çocuklarını duruşma ortamına getirmek istememelerine karşın otorite figürü olarak kabul ettikleri hâkimlerin talepleri doğrultusunda bunu “mecburen” yapmaktan rahatsız olduklarına ilişkin gözlemleri de, uygulamanın çocukların olduğu kadar ailelerin de üzerinde duygusal baskılar oluşturduğunu gözler önüne sermektedir. Bu aynı zamanda, farklı bir zorluğu da beraberinde getirecek bir uygulama olabilir. Şöyle ki, bazı ebeveynler, çocuklarının velayetini alabilmek için çocuklarına baskı yapabilir ve çocuğun baskı yapan ebeveyn lehine tercih yaptığının hâkim tarafından da bilinmesini isteyebilirler. Nitekim 11 katılımcı avukat, bu yönde tercih yapan aileler olduğunu bildirmiştir. Bunun da (en azından bazı) hâkimler tarafından dikkate alınması

kaçınılmazdır. Dolayısıyla nihai karar, çocuğun yararına hizmet etmekten ziyade onun zararına olma riski taşıyacaktır. Bu aynı zamanda, çocuğu geniş bir zaman diliminde duygusal yıpranmayla karşı karşıya bırakacaktır. Günümüzde, söz konusu geniş bir zaman dilimindeki yıpranma sürecinin farkına varılmış ve hâkimler “çocuğun yüksek yararı adına karar” yerine “çocuğun yüksek yararı adına süreç yürütme” bakış açısını dikkate almaya başlamışlardır.⁹⁶³ Ne var ki, Türkiye’de yürütülen bu yeni süreç, bu anlayış doğrultusunda hareket etmede yetersiz kalıyor gibi görünmektedir.

Avukatlar ve uzmanların bir kısmı (n=13), ailelerin süreçte çocuklarının dinlenmesini tercih etmeyebildiklerini ancak hâkim talebi doğrultusunda çocuklarının dinlenmesi işlemi kabul etmek durumunda kaldıklarını öne sürmüşlerdir. Türkiye Cumhuriyeti bireysel hak ve tercihleri dikkate alan bir siyasi ve toplumsal yapılanmayı benimsemiştir ancak bu sistem vatandaşların da hak ve özgürlüklerinin bilincinde olmaları ve gerekli durumlarda bu hak ve özgürlükleri talep etmeleriyle ayakta durabilecektir. Ülkemizde aile mahkemelerine intikal etmiş davalarda yer alan aile bireylerinin, söz konusu haklarının ne derece farkında oldukları tartışmalı bir konudur. Nitekim yasal mevzuat ve ilgili uluslararası sözleşmeler incelendiğinde, bu araştırmanın katılımcılarının mahkeme salonlarında gerçekleşen uygulamalara ilişkin gözlemleri bu metinlerle ters düşebilmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 3. ve 6. maddeleri ile Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’nin 12. maddesine atıfta bulunan Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin ilgili içtihatları incelendiğinde, idrak çağındaki çocuğun hâkim tarafından bizzat dinlenmesi gerektiği yönünde bozma kararının olduğu görülmektedir. İdrak çağı olarak da soyutlama yeteneğinin tıbben gelişmeye başladığı yedinci yaşın doldurulması temel alınmaktadır.⁹⁶⁴ Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Olduğuna Dair Kanun’un 3. maddesinde ise aşağıdaki hüküm yer almaktadır.

“Yeterli idrake sahip olduğu iç hukuk tarafından kabul edilen bir çocuğa, bir adli merci önündeki, kendisini ilgilendiren davalarda, yararlanmayı bizzat da talep edebileceği aşağıda sayılan haklar verilir: a) ilgili tüm bilgileri almak; b) kendisine danışılmak ve kendi görüşünü ifade etmek; c) görüşlerinin uygulanmasının olası sonuçlarından ve her tür kararın olası sonuçlarından bilgilendirilmek”

Aynı kanunun 6. maddesinde aşağıdaki hüküm yer almaktadır.

---

963 **Vorderstrasse, Donna Jo:** A Judicial Perspective On Child Custody Evaluations. In Goldstein, Mark (Ed.), Handbook of Child Custody, Springer, London 2016.

964 **Yenisey, Feridun:** Mağdur Çocuk Haklarına İlişkin Öneriler, Uğur Eğitim Pazarlama ve Yayıncılık, İstanbul 2017.

“Bir çocuğu ilgilendiren davalarda adli merci, bir karar almadan önce: a) Çocuğun yüksek çıkarına uygun karar almak için yeterli bilgiye sahip olup olmadığını kontrol etmeli ve gerektiğinde özellikle velayet sorumluluğunu elinde bulunduranlardan ek bilgi sağlamalıdır. b) Çocuğun iç hukuk tarafından yeterli idrak gücüne sahip olduğunun kabul edildiği durumlarda, çocuğun bütün gerekli bilgiyi edindiğinden emin olmalıdır. Çocuğun yüksek çıkarına açıkça ters düşmediği takdirde, gerekirse kendine veya diğer şahıs ve kurumlar vasıtasıyla, çocuk için elverişli durumlarda ve onun kavrayışına uygun bir tarzda çocuğa danışmalıdır. Çocuğun görüşünü ifade etmesine müsaade etmelidir. c) Çocuğun ifade ettiği görüşe gereken önemi vermelidir.”

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 12. maddesinde ise aşağıdaki hüküm dikkat çekmektedir.

“Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.”

Yukarıda yer alan sözleşme maddeleri incelendiğinde, yeni uygulamanın yürütülmesine yönelik birtakım olumsuzluklar göze çarpmaktadır. İlk olarak, çocuğun bizzat hâkim tarafından duruşma salonunda dinlenmesi gerektiğini bildiren bir hüküm bulunmamaktadır. Hatta Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesinde çocuğun bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenebileceği, yüksek çıkarına ters düşmediği sürece, diğer şahıs ve kurumlar aracılığıyla doğrudan kendisine danışılabileceği yer almaktadır. Bu nedenlerle çocuğun dava süreci, velayet, boşanma, kişisel ilişki gibi kavramlar hakkında bilgilendirilmesi, çocuğa kendi görüşünü ifade etme olanağı verilmesi, çocuk hakkında ebeveynlerinden ek bilgi alınması, çocuğun dava süreci hakkında görüşlerinin alınması haklarının, çocuk gelişimi ile ailenin yapısı ve dinamiklerine ilişkin bilgi ve deneyim sahibi olan bir uzman tarafından sunulması daha uygun bir yaklaşım gibi görünmektedir. Bu uzmanların ise, hâlihazırda adli sistem bünyesinde görev yapmakta olan aile mahkemesi uzmanlarının olması gerektiği açıktır. Bu noktada, çocuğun çekişmeli boşanma gibi zorlayıcı davalarda yaşadıkları duyguları açıklamak, bu görevin uzmanlara verilmesinin gerekçelerini daha net ortaya koymaktadır.

Evlilik birlikteliği içerisinde sık çatışma yaşayan çiftler, çatışmalarını büyük ölçüde boşanma sürecinde de sürdürmektedir. Çiftin çocuğu olması durumunda çocuk, hem evlilik birlikteliği hem

de çekişmeli boşanma sürecinde kendisini bu ebeveyn çatışmasının ortasında bulabilmektedir. Böyle bir ortamda çocuk ebeveynlerinin boşanmasından kendini sorumlu hissedebilmekte, ebeveynleri tarafından ebeveyn seçimine zorlanabilmektedirler. Şüphesiz ebeveyn seçimine zorlanmak, çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveynine yabancılaşmasına ve boşanma sonrası uyum zorluğu yaşamasına yol açabilecek bir süreçtir. ⁹⁶⁵ Boşanma sürecindeki çatışmalara maruz kalan çocuklara, ayrıca aile mahkemelerinde velayet konusundaki görüşünün sorulması, duygusal karmaşa içerisindeki çocuğu bambaşka bir olumsuzluğa sürüklemekte, diğer ebeveynine karşı yaşadığı suçluluk duygusunu derinleştirmektedir. Bu konuda bir katılımcı uzmanın gözlemleri dikkate değerdir: “Çocuklar ön görüşmede adliyede olmaktan dolayı gergin olduklarını söylüyorlar. ... Çünkü ebeveyni yanında soru sormak onları rahatsız ediyor. Günün sonunda tercih etmedikleri ebeveynlerine yabancılaştırıyor.” (U13). Gerçekten de, ebeveyn tercihinin zorlanmak, somut ve olumsuz bir ebeveyn öyküsü olmamasına ve ebeveyniyle keyifli zaman geçirmesine karşın, çocuğun kısa ya da uzun vadede ebeveyn yabancılaşması duygusu geliştirmesine neden olabilmektedir. Hatta bu yabancılaşma, babaanne, hala ve dede gibi yakınlarla da sıçrayabilmektedir. ⁹⁶⁶ Bu gibi nedenlerle çocuklar velayet kararı sorumluluğunu tek başlarına yüklenmektense, bu sorumluluğu aile üyeleri ya da kamu görevlileri gibi farklı kişilerle paylaşma eğilimindedirler. ⁹⁶⁷ Söz konusu duygusal süreci çocuk için kolaylaştırmak, bir diğer deyişle çocuğun ebeveyn ve/veya hâkim gibi figürlerce zor durumda bırakılmadan tercihinin beyan etmesini sağlamak, çocukla önyargısız ve onun gelişim evresine duyarlı bir iletişim stili oluşturabilecek kişilerin görevi olmalıdır ⁹⁶⁸ ve adalet sisteminde çalışanlar arasında olan aile mahkemesi uzmanları bu görev için bir anlamda biçilmiş kaftanlardır.

---

⁹⁶⁵ **Elam, Kit / Sandler, Irwin / Wolchik, Sharlena / Tein, Jein Yun:** Non-Residential Father–Child Involvement, Interparental Conflict and Mental Health of Children Following Divorce: A Person-Focused Approach.” Journal of Youth and Adolescence, 2016, 45.3: 581-593. Ayrıca bkz. **Gardner, Richard:** Recent Trends in Divorce And Custody Litigation. Academy Forum. 1985, 29,2: 3-7, **Neale, Bren:** Dialogues with Children: Children, Divorce and Citizenship. Childhood 2002, 9.4: 455-475, **Neale, Bren / Smart, Carol:** Good to Talk?: Conversations with Children After Divorce.. Young Voice, East Molesey 2001, **Öngider Gregory, Nilgün:** Boşanma mı Yoksa Çocuk için Evliliği Sürdürmek mi? Çocuğun Psikolojik Uyumu Açısından Önemli Bir Soru. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2016, 8.3: 275-289, **Viry, Gil:** Coparenting and Children’s Adjustment to Divorce: The Role of Geographical Distance from Fathers. Journal of Divorce & Remarriage 2014, 55.7, 503-526.

⁹⁶⁶ **Baker, Amy / Eichler, Amy:** The Linkage Between Parental Alienation Behaviors And Child Alienation. Journal of Divorce & Remarriage”, 2016, 57.7: 475-484. Ayrıca bkz. **Gardner,** s.4, **Polat, Oğuz / GÜldoğan, Evin:** Uzman Görüşünün Boşanma Davalarında Velayetin Saptanmasındaki Önemi. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2015, 118: 243-254.

⁹⁶⁷ **Eekelaar, John:** “The Interest Of The Child And The Child’s Wishes: The Role Of Dynamic Self-Determinism.” In Alston, Philip (Ed.), The Best Interests of the Child: Reconciling Culture and Human Rights, Clarendon Pres, Oxford 1994. Ayrıca bkz. **Gardner,** s. 455.

⁹⁶⁸ **Yenisey,** s. 56.

Çocukların aile mahkemelerine yansıyan davalarda dinlenmeleri uygulamasına ilişkin katılımcı önerilerinin yer aldığı üçüncü tema, yukarıda yer alan tartışma konularını destekler niteliktedir. 46 görüşün belirlendiği bu tema altında yeni uygulamanın devam etmesini savunan az oranda görüş (%15.22) dikkat çekmiş, çoğu görüş ise aile mahkemesi uzmanının hazırladığı raporun kararlarda tek başına yeterli olduğu (%43.48) ya da çocukların belirli koşullar sağlandığı takdirde dinlenmelerinin uygun olduğu (%41.30) etrafında toplanmıştır. Belirli koşullar altında uygun fiziksel koşulların sağlanması ile çocukların yaş ve gelişimsel özelliklerinin dikkate alınması gelmektedir. Neale'ın ⁹⁶⁹ da, bu görüşlere paralel olarak, gelişimsel özellikler doğrultusunda çocukların dinlenip dinlenmemelerine karar verilmesi gerektiğini belirtmesi, bir anlamda katılımcıların da akılcı yönlerini ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak dokuz avukatın, çocukların dinlenmelerinden bağımsız olarak her davada sosyal çevre incelemesini içeren uzman görüş raporunun da olması gerektiğini vurgulamaları, üç uzmanın da çocuk dinleme yaşının 12'ye çekilmesine ilişkin görüş bildirmeleri kayda değer bulgular arasındadır.

Katılımcıların söz konusu olumsuz görüşleri ve bunlara ilişkin çözüm önerileri, Yargıtay içtihatları öncesi uygulamanın tüm taraflar için daha verimli bir süreç olduğunu düşündürmektedir. Katılımcıların bu yaklaşımları aynı zamanda farklı ülkelerdeki uygulamalarla paralellik göstermektedir. Örneğin İtalya'da çocuk velayetini içeren boşanma davalarında anne baba ilk aşamada bu konuya ilişkin zorunlu bir eğitimden geçirilmekte, bu eğitim sonrasında uzlaşma sağlanamadığı takdirde velayet mahkemeye intikal etmektedir. Bu uygulamayla birlikte, boşanma davalarının yalnızca %10'unda çekişmeli velayet olduğu bildirilmektedir. Duruşma sürecinde ise, çocuğun dinlenmesi yerine uzman raporu temel alınmakta ve nihai karar hâkim tarafından bu rapor doğrultusunda alınmaktadır. Dolayısıyla çocukların duruşma ya da mahkeme ortamlarından uzak tutularak örselenmelerinin önüne geçilmekte, aynı zamanda hâkimlerin üzerindeki iş yükü de azaltılmaktadır. ⁹⁷⁰

Katılımcıların yeni uygulamaya ilişkin önerilerinden çıkan bir diğer tartışma konusu, "idrak çağı", bir diğer deyişle çocukların sağlıklı bir tercih yapacakları ve bunu uygun bir şekilde ifade edebileceklerine inanılan minimum dinlenme yaşıdır. Her ne kadar 7 takvim yaşını tamamlamış çocukların idrak çağında olduğu kabul edilse de, bu yaşta soyut düşünme becerileri, bireysel, ailesel ve kültürel özelliklerden etkilenebilmektedir. Gelişimsel normlara bakıldığında, soyut düşünmenin

---

969 Neale, s. 456

970 **Ranieri, Sonia / Molgora, Sara / Tamanza, Giancarlo / Emery, Robert:** Promoting Coparenting After Divorce: A Relational Perspective On Child Custody Evaluations in Italy. *Journal of Divorce & Remarriage*, 2016, 57.5: 361-373.

temelleri ilkökul çağında atılmakla birlikte, bu bilişsel sürecin 12-14 yaş döneminde anlamlı bir yetkinliğe ulaştığı görülmektedir. Çoklu değişkenleri içeren durumlarda akıl yürütme, planlama, neden-sonuç ilişkisi kurma ve problem çözme gibi pek çok üst bilişsel becerinin o yaşlarda kazanıldığı düşünülürse, henüz somut düşüncenin baskın olduğu ergenlik öncesi dönemdeki çocukların yeni girdikleri ortamlarda (mahkeme salonunda) tanımadıkları bir kişi (hâkim) karşısında zorlanmaları kaçınılmaz gibi görünmektedir.⁹⁷¹ Bu araştırmada da, katılımcıların, çocukları dinleme yaşının 7 takvim yaşına çekilmesine karşı çıktıkları görülmektedir. Katılımcı avukatlardan biri: *“7 yaş gerçekten uygun değil. Biz ailelere velayeti tam anlatamıyoruz. Geçenlerde bir anne ve babaya 1.5 saat ortak velayeti anlatmaya çalıştım. Bunu 7 yaşında çocuk nasıl anlatsın?”* (A13) sözleriyle, karara karşı olduğunu açıklamıştır. Üç uzman ise, dinlenme yaşının minimum 12 olması gerektiğini bildirerek, gelişim araştırmalarıyla paralel bir görüş ortaya koymuşlardır.

Gerçekten de soyut düşüncenin henüz tam gelişmediği dönemlerde çocukların söylenenleri yanlış ya da farklı algılayabildikleri bilinmektedir. Duruşma ortamı düşünülecek olursa, hâkimin *“Annemi mi seçiyorsun, yoksa babanı mı?”* şeklinde doğrudan sorduğu bir soru, henüz somut işlemler aşamasında olan bir çocuk tarafından *“Annemi mi yoksa babanı mı daha çok seviyorsun?”* olarak algılanabilmektedir. Farklı algılanan bu sorunun yanıtı da çocuğun görüşlerinde anlık değişimlere göre değişkenlik gösterebilmekte, bu da hâkimin kararda tereddüt etmesine neden olabilmektedir. Bu tür çelişkili beyanlarda hâkimler genellikle çocuğu hastaneye sevk etmekte, dolayısıyla da çocuğun dava sürecinde ek duygusal güçlükler yaşaması söz konusu olabilmektedir. Oysa mahkeme uzmanları ya da dosya içeriğine göre görevlendirilen çocuk psikiyatrları gibi alan uzmanları, çocukları velayet hususunda doğrudan dinlemek yerine ilk aşamada çocukla olumlu iletişim geliştirmekte, daha sonra çocuğa uygun görüşme tekniğiyle yaklaşarak çocuğun zarar görmeden dava sürecine katılımını sağlamaya çalışmaktadır.⁹⁷² Dolayısıyla aile mahkemesi uzmanlarının hazırlayacakları raporlar eşliğinde hâkimlerle işbirliği yapmalarını içeren bir uygulamanın gerekliliği bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.⁹⁷³

---

971 **Dumontheil, Iroise**: “Development Of Abstract Thinking During Childhood And Adolescence: The Role Of Rostrolateral Prefrontal Cortex.” *Developmental Cognitive Neuroscience*, 2016, 10: 57-76. Ayrıca bkz. **Uysal-Koğ, Oya / Başer, Neş’e**: Gørselleştirme Yaklaşımının Matematikte Öğrenilmiş Çaresizliğe ve Soyut Düşünmeye Etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2011, 2.3: 89-108, **Van Oers, Bert**: Meaningful Cultural Learning by Imitative Participation: The Case of Abstract Thinking in Primary School. *Human Development*, 2012, 55.3: 136-158, **Yenisey**, s. 25.

972 **Altındağ, / Sağlam**, s. 430. Ayrıca bkz. **Polat / Göldoğan**, s. 253.

973 **Altındağ / Sağlam**, s. 432. Ayrıca bkz. **Özel / Tatar**, s. 61.

Bu araştırmanın bulguları genel olarak, Yargıtay içtihatları sonrası getirilen yeni uygulamanın olumsuz getirilerine işaret etmiş ve uygulayıcıların 2017 ve öncesi uygulamayı anımsatan öneriler getirdiklerini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda şu sorular akla gelmektedir: Çoğu hâkim, avukat ve aile mahkemesi uzmanının, kendileri ve ilgili diğerleri adına işlevsel olduğunu düşündükleri eski uygulama neden değiştirilmiştir? Aile mahkemelerinde çocuk dinleme yaşı hangi gerekçeyle 7'ye çekilmiştir? Bu araştırma kapsamında, yalnızca İzmir Adliyesi'nde görev yapmakta olan 45 katılımcıdan görüş alınmasına bağlı olarak bu sorular kısmen yanıtlanabilmiştir. Buna karşın, bulguların belirli bir eğilimi yansıtmaya olasığının yüksek olduğu düşünülmüş ve sonuçların ilgili merciler tarafından dikkate alınması gerektiği sonucuna varılmıştır. Farklı illerde yürütülecek benzer araştırmaların ise, Türkiye'deki çocuk velayeti içerikli aile mahkemesi davalarında neler olduğuna ilişkin daha gerçekçi bir tabloya ulaşılmasını sağlayacaktır.

Çocukların ve ailelerin örselenmelerine ilişkin bu araştırmada elde edilen sonuçlar, ileriki araştırmalara bir konuda daha yol göstermektedir: süreci çocuklar ve ailelerin gözünden görmek. Bu bireyler bir anlamda sistemin müşterileridir ve eğer sistemin amacı onlara hizmet etmekse, sistem onların yüksek çıkarları doğrultusunda işlemelidir. Çocuklar ve ailelerle yürütülecek araştırmaların da, bu konuda yararlı bilgiler sağlamaları söz konusu olacaktır.

Bulgular anımsanacak olursa, dört hâkim AGO uygulamasına gereksinim duyduklarını belirtmişlerdi. AGO uygulaması, çocuğa nispeten daha kolay iletişime geçerek herhangi olumsuz bir etki altında kalmadan görüşlerini bildirebileceği bir ortam sunmakta olup, Türk Adli Sistemi'nde yeni gündeme gelmiş sayılabilecek bir uygulamadır. Hakimlerin AGO'ya yönelik belirttikleri bu gereksinim, AGO'nun etkililiğinin bilimsel bir çerçevede bir an önce incelenerek yaygınlaştırılması gereğini ortaya koymaktadır. Nitekim bu araştırmanın yazarları, şu günlerde söz konusu uygulamanın etkililiğine ilişkin bir çalışma yürütmekte ve bu tür çalışmaların ülke genelinde de yapılmasını önermektedirler.

Yeni uygulama doğrultusunda çekişmeli boşanmalarda, dinlenme yaşının düşürülmesiyle birlikte dava sürecinde dinlenecek çocuk sayısında artış olması kaçınılmaz gibi görünmektedir. Bu artışla birlikte, süreçte daha fazla oranda çocuğun duygusal olarak yıpranması, aynı zamanda katılımcıların da belirttikleri gibi iş yükünde artış söz konusu olacaktır. Dolayısıyla adli sistem içerisinde görev yapanların da mağduriyetinden söz etmek mümkündür. Tüm tarafların olumsuz etkilendiği böyle bir uygulamaya ilişkin katılımcı önerilerinden yola çıkılacak olunursa, uzman görüş raporunun temel alınması, çocuklar hâkim tarafından adliye ortamında dinleneceklerse de, çocuk dinleme yaşının, katılımcıların da önerdiği gibi 12 yaşa çekilmesi, AGO uygulamasının aktif

hale getirilmesi ve çocukların uygun koşullar altında dinlenmesi etkili uygulamaların temel taşıdır. Bunun yanında dava sürecinde başrolü oynayan hâkimlere hizmet içi eğitim olanaklarının sağlanması da, adli sistemin önemli sorumlulukları arasında gibi görünmektedir. Ne var ki, belki de en önemlisi, Türkiye'nin imza attığı uluslararası antlaşmalar doğrultusunda Aile Mahkemeleri bünyesindeki uygulamalarını revize ederek çocuk yaştakiler başta olmak üzere süreçte yer alan tüm vatandaşlarının üstün yararını gözetmesidir.

KAYNAKÇA

Altındağ, Özgür / Sağlam, Mehmet: Boşanma Sürecinde Çocukların Haklarının Belirlenmesi ve Korunmasında Aile Mahkemesi Uzmanlarının Rol ve İşlevleri, Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı, Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, Ankara 2012.

Ardıç, Oğuzhan: Medeni Hukuk. Seçkin Yayınevi, Ankara 2008.

Baker, Amy / Eichler, Amy: The Linkage Between Parental Alienation Behaviors And Child Alienation. Journal of Divorce & Remarriage, 2016, 57.7. 475-484.

Buz, Sema / Düzyurt, Kübra/ Sağlam, Mehmet: Aile Mahkemesinde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Sosyal İnceleme Raporlarına İlişkin Değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi Örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet, 2015, 26.2, 7-30.

Dumontheil, Iroise: Development of Abstract Thinking During Childhood and Adolescence: The Role of Rostrolateral Prefrontal Cortex. Developmental Cognitive Neuroscience, 2014, 10, 57-76.

Eekelaar, John: The Interest of The Child and The Child's Wishes: The Role of Dynamic Self-Determinism. In Alston, Philip (Ed.), The Best Interests Of The Child: Reconciling Culture And Human Rights, Clarendon Pres, Oxford 1994, 129-148.

Elam, Kit / Sandler, Irwin / Wolchik, Sharlena / Tein, Jein Yun: Non-Residential Father-Child Involvement, Interparental Conflict and Mental Health of Children Following Divorce: A Person-Focused Approach. Journal of Youth and Adolescence, 2016, 45, 581-593.

Erbay, Ercüment / Akgül Gök, Fulya / Yüceer Kardeş, Tuba: Aile Mahkemelerine Başvuran ve Boşanma Sürecinde Olan Ailelerin Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2015, 1.1, 139-154.

Erdem, Mehmet: Aile Hukuku, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2018.

Filiz, Orhan: Türkiye'de Aile Mahkemeleri Uygulaması Ve Uygulamanın Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2011, 7.25, 73-96.

Gardner Richard: Recent Trends in Divorce and Custody Litigation". Academy Forum. 1985, 29, 3-7.

Günay-İnan, Esra: Aile Hukukunda Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri. Adalet Yayınevi, Ankara 2018.

Kılıç, Çiğdem: Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Uzmanların Hizmet İçi Eğitim İhtiyacı. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 2013, 14.2, 273-290.

Meşe, İlknur: Sosyal Değişim Sürecinde Aile ve Kadın, İn Elmas, Nazım (Ed.), Kadın ve Aile Hayatı, Pegem Yayınları, Ankara 2017, S. 137-161.

Miles, Matthew / Huberman, Alan Michael: Qualitative Data Analysis. Sage Pub, Londra 1994.

Neale, Bren: Dialogues with Children: Children, Divorce and Citizenship. *Childhood*. 2002, 9.4, 455-475

Neale, Bren: “SMART, Carol. *Good to Talk?: Conversations with Children After Divorce*”. Young Voice, East Molesey 2001.

Öngider Gregory, Nilgün: Boşanma mı Yoksa Çocuk için Evliliği Sürdürmek mi? Çocuğun Psikolojik Uyumu Açısından Önemli bir Soru”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2016, 8.3, 275-289.

Özcan, Cem: Fransız Hukukunda Aile Arabuluculuğu. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2017, 9, 383-396.

Özel, Çağlar / Tatar, Erol: Aile Mahkemelerinin Yapısı ve Kararları Üzerine Genel bir Değerlendirme. *Sosyoekonomi*, 2008, 7.7, 49-88.

Polat, Oğuz / Gündoğan, Evin. Uzman Görüşünün Boşanma Davalarında Velayetin Saptanmasındaki Önemi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2015, 118, 243-254.

Ranieri, Sonia / Molgora, Sara / Tamanza, Giancarlo / Emery, Robert: Promoting Coparenting After Divorce: A Relational Perspective on Child Custody Evaluations in Italy. *Journal of Divorce & Remarriage*, 2016, 57.5, 361-373.

Uysal-Koğ, Oya / Başer, Neş'e. Görselleştirme Yaklaşımının Matematikte Öğrenilmiş Çaresizliğe ve Soyut Düşünmeye Etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2011, 2.3, 89-108.

Ünal, Fatma: Aile Eğitiminde Ebeveyn Hakları ile İlgili Yasalar ve Etik Kurallar, İn Temel, Zeynep Fulya (Ed.), *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*, Anı Yayıncılık, Ankara 2015, S. 109-155.

Van Oers, Bert. Meaningful Cultural Learning by Imitative Participation: The Case of Abstract Thinking in Primary School. *Human Development*, 2012, 55.3, 136-158.

Viry, Gil: Coparenting and Children’s Adjustment to Divorce: The Role of Geographical Distance From Fathers. *Journal of Divorce & Remarriage*, 2014, 55.7, 503-526.

Vorderstrasse, Donna Jo: A Judicial Perspective on Child Custody Evaluations. In Goldstein, Mark (Ed.), *Handbook of Child Custody*, Springer, London 2016, S. 17-20.

Yenisey, Feridun: Mağdur Çocuk Haklarına İlişkin Öneriler. *Uğur Eğitim Pazarlama ve Yayıncılık*, İstanbul 2017.